

ІНТЕГРАЦІЯ НА УРОКАХ МУЗИКИ

ТЕТЯНА ДОРОШЕНКО,

канд. пед. наук, доцент Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка

Проблема інтегративних зв'язків у початковій школі актуальна для педагогічної науки. Учені та вчителі-практики замислюються над тим, як формувати у дітей цілісне уявлення про світ, створити загальну платформу зближення предметних знань.

Про важливість інтеграції знань неодноразово наголошувалось у прогресивній педагогіці. Ще в епоху Відродження вчені, виступаючи проти схоластики в навчанні, підкреслювали важливість формування у школярів цілісних уявлень про взаємозв'язок природних явищ. Я.А.Коменський вважав, що для формування системи знань важливо послідовно встановлювати зв'язки між навчальними предметами. Не втратили актуальності думки Д.Локка про доцільність наповнення змісту одного предмета фактами інших. К.Д.Ушинський справедливо вважав, що знання та ідеї, які повідомляються будь-якими науками, повинні органічно об'єднуватися у свіглий і, по можливості, широкий погляд на світ та життя взагалі.

Інтегративні зв'язки значною мірою сприяють реалізації виховного потенціалу змісту освіти. Результатом таких зв'язків є певний "конгломерат знань", який збільшує свою "вагу" не внаслідок надмірного накопичення інформації, а шляхом здійснення синтезу поглядів, ціннісних позицій, навіть почуттів. Зокрема, доречно поєднання методів та форм опрацювання на уроках музичного, народознавчого, художнього матеріалу. Це активізує розумову діяльність учнів і сприяє формуванню їх світогляду, естетичних почуттів.

У програмах з музики, створених під керівництвом О.Я.Ростовського, особлива увага приділяється українській народній музиці, що повинна розкритися дітям як частина життя народу, цілісне явище його духовної культури. Тому програми відкривають широкі можливості для втілення народознавчих ідей на уроках музики, врахування досвіду народної педагогіки. Програми орієнтують учителя на взаємодію музики й живопису. Живопис, як і музика, здатний розкривати складний світ людських почуттів, переживань, характерів, передавати найтонші відтінки настрою людини. Їх взаємодія на уроці музики поглиблює художнє сприймання, посилює емоційний вплив, збагачує життєві й художні асоціації.

Так, вивчення теми "Музика мого народу" варто поєднувати з формуванням у молодших школярів уявлень про рідний народ, його культуру, побут, традиції. Народна музика входить у свідомість дитини не формалізованими конструкціями, а особистісно забарвленими знаннями про рідну землю та людей, які на ній живуть. Творче використання народознавчого та художнього матеріалу прикрасить будь-який

урок музики, стимулюватиме пізнавальний інтерес, викличе слухові й зорові уявлення, почуття, думки тощо, оптимізує процес розумової праці учнів. Крім того, створюється атмосфера шанобливого захоплення багатством скарбів рідного народу.

Наведемо фрагменти уроків музики, де реалізуються зв'язки музичного, народознавчого та художнього матеріалу.

Фрагмент 1

Пропонуючи на уроці музики для слухання українські народні пісні "По той бік гора", "Розпрягайте, хлопці, коней", "Несе Галя воду", можна провести бесіду про господарське й естетичне значення криниць, використовуючи при цьому народознавчий матеріал.

Учитель. Діти, у нашому народі здавна дуже шанували криниці. Їх будували ще в глибоку давнину: копали вручну, підіймаючи нагору землю і опускаючи вниз зруби. Часто дуже важко було діратися до води, адже вона з'являлася на великій глибині. Якщо траплялися обвали, рятувати людину, що спускалася на глибину, збиралося все село.

Щоб оберігати криницю від засмічення, над нею будували дашки, ляди, для зручності прилаштували ручки, жолобки. Криниці будували біля двору, на вулиці, щоб і перехожі могли напиться. Біля криниць обладнували майдан, садили квіти, дерева, куші. Криниця була завжди місцем, куди сходилися, щоб розповісти новини; подорожній міг тут втамувати спрагу і відпочити, молодь призначала побачення.

Подивіться на картину М.Пимоненка "Суперниці". Ви бачите криницю, біля якої бесідує хлопчик з дівчиною. Криниця у народі була символом чистоти і святості, тому найчастіше тут домовлялися парубок з дівчиною про весілля. Попросити напиться у дівчини — це свого роду залицяння. Про це і співається у народних піснях "По той бік гора", "Розпрягайте, хлопці, коней", "Несе Галя воду". (Слухання пісень).

— Криниця оспівана у легендах, піснях, у поезії. Пригадайте, які ще пісні ви знаєте про криницю. ("Ой у полі криниченька", "Глибока криниця", "Ой у полі три криниченьки" тощо).

— За мотивами народної пісні "Ой у полі криниченька" є чудовий петриківський розпис В.Глушенко. (Демонструється розпис). Ви бачите, що люди з великою любов'ю прикрашали криниці. Біля них саджали квіти, калину, вербу. Ці дерева й куші не тільки прикрашають криницю, а й оберігають воду від спеки. А пригадайте, який вигляд мали пристрої, за допомогою яких набирали воду? (Вигляд журавля).

— Правильно. Їх і називали журавлями. (Вчитель демонструє репродукції картин, де зображені колодязі: "Повідь" Т.Г.Шевченка, "Голопанівка. Полтавщина" С.Васильківського, "Жаркий день. Біля колодязя" С.Васильківського, "Ранок" К.Д.Трохименка). Схиливши свої довгі шиї над цямринням, вони віками напували водою людей. До того ж, криниці красиво розфарбовували, а біля них ставили лави, вілере, кухлик, щоб можна було відпочити, напиться води. Відома істина: людина значно довше може про-

жити без їжі, ніж без води. Ковток прозорої джерельної води зцілює мандрівників, поновлює сили хліборобів у спекотні жнива, дарує радість пастухам.

— А які ви знаєте синоніми до слова *криниця*? (Колодязь). Діти, як ви гадаєте, що символізує собою криниця? (Привітність, чистоту, ширість).

— Так. Цінним є духовне значення криниці. Оспівані в народних піснях, криниці з давніх-давен символізують рідну домівку, батьківщину. Найсердечніші почуття до рідного краю, до батьків пов'язуються в українців з образом криниці. (Вчитель або підготовлений учень читає відповідний вірш).

Цей домашній оберіг є зв'язком між поколіннями. Адже копалися криниці дідами, батьками, а п'ють з них воду діти, онуки і правнуки. Ми з вами також відповідальні перед своїми потомками за збереження криниць. Тож бережімо природу навколо нас, бережімо усе живе.

Фрагмент 2

Опрацюючи пісню "Зацвіла в долині" А.Філіпенка, доцільно у бесіді пов'язати музичний, народознавчий та художній матеріал.

— У кожного народу є свої улюблені рослини: у росіян — берізка, у канадців — клен, в українців — верба, тополя, калина, чорнобривці та ін.

Неможливо уявити собі українське село без верби і тополі, без калини біля криниці, без чорнобривців і м'яти під вікном.

З великою пошаною наш народ ставився до улюблених рослин, адже вони супроводжували людину від народження й до смерті, були оберегами, лікували, оберігали від зла.

Народиться в сім'ї дівчинка — садили біля хати калину, хлопчик — садили дуб чи ясен. Померла людина — як символ безсмертя людської душі на могилі висаджували калину, зелений барвінок.

Наш народ склав про свої улюблені рослини багато пісень, казок, легенд, загадок. Послухайте загадку:

За хатинами в садочку
У зеленому віночку
Та в червоних намистинах
Стала, наче молода.
І збігаються всі діти,
Щоб на неї поглядіти.
За намисто кожен — смик
Та й укине на язик.
Зветься ця рослина —
Червона... (ка л и н а).

Нумо пригадаємо з вами вивчені раніше пісні про калину (виконання пісень з танцювальними рухами).

— Калина — вірна супутниця нашого життя і побуту. Калина і Україна нероздільні. Калина — це символ України. Про це є пісня "Ой у лузі червона калина похилилася", яку я вам зараз заспіваю (Вчитель виконує пісню). Ця пісня стала гімном січових стрільців, що боролися за волю і незалежність України. А червоні плоди калини стали символом мужності людей, які віддали своє життя і кров за рідний край. А на що схожа насінина калини? (На серце).

— Так, дійсно. Існує багато легенд про сміливих дівчат, які гинули, рятуючи рідні оселі. На могилах цих дівчат проростали калинові кущі.

У народі дівчина часто порівнювалася з калиною: "Гарна дівчина, як калина", "Дівчина пишна та красива, як червона калина", "Убралася в біле плаття, як калинка в білий цвіт", "Щоки червоні, як кетяги калинові", "Запишалася калина, наче красна дівчина".

— Діти, пригадайте казки, загадки про калину. (Казка "Калинова сопілка", загадки: "Стоїть півень над водою, трясє бородою", "Серед лісу-лісу червоне плаття висить", "І не дівчина, а червоні стрічки має", "Стоїть дід над водою з червоною бородою").

— Ягоди і цвіт калини прикрашають полотна художників. (Демонструється ескіз Катерини Білокур "Калина. Мак"). Їх вишивають на рушниках, сорочках, скатертках. Калиною прикрашають коровай, бо це — символ краси, вірності. Всі ви знаєте й цілющі властивості калини. Не було в народній медицині корисніших ліків від застуди, ніж калиновий чай.

— Великий український поет Т.Г.Шевченко дуже любив цю рослину. У "Кобзарі" він вжив слово "калина" 385 разів. Пригадаймо деякі його вірші:

1. Тече вода з-під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина.
2. Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.
3. Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину,
Над водою гне з вербою
Червону калину.

Багато віршів Т.Г.Шевченка стали піснями. Сьогодні ми з вами вивчимо пісню "Зацвіла в долині", в якій калина порівнюється з образом української дівчини. (Вчитель читає учням вірш Т.Г.Шевченка "Зацвіла в долині" і з'ясовує, якою за характером повинна бути мелодія на цей вірш).

Фрагмент 3

У 2 класі програмою передбачено вивчення української веснянки "Вербовая дощечка". Вступну бесіду можна побудувати так.

— У народі кажуть: "Без верби й калини нема України".

Верба — також одне з найулюбленіших дерев у нашому народі. Навесні чарує око ніжний цвіт верби. Подивіться, з якою любов'ю зображено на картині весняне цвітіння вербових гілочок. (Демонструється репродукція картини А.О.Плामеницького "Зацвіла верба"). Ви знаєте, що верба росте біля води. Вода від того чиста та смачна. Вербова гілочка — дороговказ до води. Цим часто користуються ті, хто копає криниці, шукаючи для них місце. З верби плетуть корзини. Є навіть фабрики, які виготовляють меблі та різні вироби з верболозу. Згадайте, які є ще вироби з верболозу? (Напільні вази, рамки для картин, кашпо настінне для квітів та ін.).

— Усі ці предмети з верболозу виготовляють на Чернігівській лозяній фабриці. А яке свято пов'язане з вербою? (Вербна неділя).

— Правильно. Здавна слов'яни вважали вербу священним деревом. На Вербну неділю вербу освячували в церкві, а потім несли додому і легенько били нею всіх, промовляючи: "Не я б'ю, верба б'є, за тиждень Великдень. Недалечко червоне яєчко". Освячену вербу зберігали за образами і використовували при різних захворюваннях.

Верба оспівана у народних піснях, у веснянках, купальських піснях. Пригадайте пісню "Ой вербо, вербо", яку ми вчили раніше. (Діти виконують пісню). Вербу використовували у купальських обрядах.

Дівчата на Великдень водили коло церкви гаївки. Одна з гаївок — "Вербовая дощечка". Послухайте цю прекрасну пісню і подумайте, що символізує вербовая дощечка? (Виконання вчителем). (Вербовая дощечка — це місточок).

— Так. Вербовая дощечка у гаївці — це символ місточка, який з'єднує дівчину з її майбутнім щастям. Зараз ми розучимо цю пісню і будемо виконувати її з рухами. (Розучування пісні).

— Тепер сплетемо з рук пліт і будемо вести маленьку дівчинку, співаючи. (Діти виконують разом з учителем).

— Ми бачимо, діти, з якою пошаною наш народ

ставився до рослин: складав вірші, пісні, легенди. Ми повинні вчитися у своїх предків шанувати природу, адже ми також є частинкою цієї природи, яка нас оточує, і без неї ми не зможемо жити на землі.

Як домашнє завдання можна запропонувати учням написати свою пісню або легенду про рослини-символи.

Отже, одним із важливих напрямків методичного забезпечення уроків музики в початкових класах є інтеграція навчального матеріалу з кількох предметів, які об'єднані навколо однієї теми. Цей підхід має на меті інформаційне й емоційне збагачення сприймання, мислення і почуттів учнів за рахунок використання цікавого матеріалу, що дає змогу різнобічно пізнати якесь явище, поняття, досягти цілісності знань.

Ідея інтегрованого навчання нині надзвичайно актуальна. В перспективі інтеграція як дидактичний засіб має втілитися у навчальні предмети у формі їх об'єднання і представлення єдиним цілим, тобто йдеться про конструювання інтегрованих навчальних курсів, на основі яких має розгортатися відповідний навчальний процес. Застосування інтегрованих уроків сприятиме глибокому розумінню учнями прекрасного в житті і мистецтві, виробленню естетичних

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ХУДОЖНЯ КЕРАМІКА. КОСІВ (Урок з образотворчого мистецтва)

НАТАЛІЯ ШУНЕВИЧ,

вчителька ЗОШ №268 м.Києва

Мета. Провести бесіду про декоративно-прикладне мистецтво з безпосереднім сприйманням, аналізом та інтерпретацією художньо-образного змісту творів мистецтва (а саме, керамічних виробів народних майстрів Косова). Ознайомити учнів з історією та характерними особливостями косівської кераміки.

Удосконалювати навички організації площини під час виконання декоративної композиції за власним задумом з використанням народних мотивів косівських майстрів. Застосовувати набуті знання про композиційну організацію замкненої геометричної фігури (кола), підпорядкованість форми та розміру елементів композиції форматіві, перероблення реальних форм і кольору в декоративні. Навчити складати ескіз майбутнього візерунка у вигляді замальовки.

Розвивати відчуття ритму, гармонії, краси, пропорційності; уяву, фантазію; пізнавальний інтерес учнів. Виховувати повагу до праці народних майстрів та традицій нашої країни.

Обладнання. Демонстраційний та ілюстративний матеріал — зразки косівської кераміки: посуд (тарілки, миски, глечик, кухлик, макітра, куманець),

іграшки (баранець, зозулька та ін.), кахлі, свічник тощо, — на вибір учителя. Таблиці та схеми з елементами розписів, малюнки, фото, карта України.

Матеріал. 1 урок: папір білий, олівець простий, шаблони круга діаметром 19 см, 14 см, гумка. 2 урок: замальовка декоративної тарілочки, виконана на попередньому уроці; акварель, гуаш, м'які круглі пензлі №5 і №2, тичок (палець), склянка з водою.

Зміст і хід першого уроку

1. Організація класу.

Учитель і чергові перевіряють готовність робочих місць учнів до уроку та наявність потрібних матеріалів. На окремому столику чи полиці підготовлена виставка керамічних виробів. Дошка оформлена фотографіями, малюнками, таблицями і схемами візерунків косівської художньої кераміки.

2. Повідомлення теми і мети уроку, мотивація навчальної діяльності учнів.

— Діти, подивіться, будь ласка, на виставку, що є сьогодні в нашому класі. Здогадайтесь, якому виду мистецтва буде присвячено наш урок? (Діти відповідають. Для полегшення завдання можна запропонувати вибрати потрібну табличку з написаним на ній видом мистецтва серед тих, що розміщені на дошці: живопис, графіка, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво).